

BÍLÁ KNIHA PO PĚTI LETECH - A CO BUDE DÁL?

Na tuto otázku měl odpovědět únorový kulatý stůl Střediska vzdělávací politiky UK a Stálé konference asociací ve vzdělávání (SKAV). Byl však spíše ohlednutím za historií Bílé knihy a jejích doporučení.

Moderátor *Ing. Jan Koucký* zdůraznil na zahájení, že Bílá kniha je pojem, kterým by se nemělo plýtvat. Je to dokument, kterým vláda dává najevo svoji strategii v oblasti vzdělávací politiky. Právě před pěti lety v únoru 2001 byla Bílá kniha schválena vládou.

Připomněl také, že se v současné době připravují priority pro čerpání prostředků z evropských fondů na období 2007–2013. Jde o zásadně vyšší částky než v období předcházejícím. Povinný podíl odčerpá volné zdroje z rozpočtu Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy (MŠMT). Je tedy podstatné, na co je dáme. V roce 2009 bude Česká republika předsedat Evropské unii. Položil otázku, zda není ten správný čas pro přípravu nového strategického dokumentu.

Jako první z panelistů promluvil na téma Bílá kniha a transformace regionálního školství v České republice *prof. Jiří Kotásek*, vedoucí týmu Bílé knihy. Řekl, že Bílá kniha byla programový dokument, nikoli analytický nebo plánovací. Ve sféře pedagogické praxe byl proces realizace teprve zahájen.

Bílá kniha nebyla prvním pokusem o formulaci cílů transformace vzdělávání. Začátkem 90. let vznikla řada iniciativ a několik skupin předložilo alternativy. Žádný z dokumentů se však neujal. Bylo zřejmé, že proces transformace vyžaduje legislativní úpravy, a došlo k jeho zastavení. V roce 1994 vznikl dokument *Kvalita a odpovědnost*, o který se optimisticky opírali examinační OECD.

Základy pro formulování strategie položily analýzy a v roce 1999 byla publikována *Zelená kniha „České vzdělání a Evropa“*. Ozvali se i učitelé, kteří cítili potřebu vnitřní reformy školy. Vznikla myšlenka organizovat veřejnou diskusi „Výzva pro 10 milionů“ (1999–2000). Ta byla vyhodnocena a předložena Parlamentu. Nevyvolala však veřejný zájem.

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy přijalo záměr vytvořit strategický dokument na expertní

bázi. Byla zřízena Rada pro vzdělávací politiku, která zaujímala k návrhům stanoviska. Bílá kniha vstoupila do programu koaliční vlády a ovlivnila tvorbu zákonů. Vláda doporučila Ministerstvu školství, mládeže a tělovýchovy na základě Bílé knihy vypracovat Dlouhodobý záměr, a tím byl do vzdělávání zaveden pojem plánování. Pojem implementace nebyl hned chápán. Zásadním tématem bylo zkoumat proces transformace.

Všechny postkomunistické země procházejí nápravnou fází, fází modernizace a systémovou reformou. Transformační proces se musí odehrát v řadě dimenzí. Jsou to:

- změna funkcí, cílů a principů vzdělávání
- změna systému řízení a financování školství
- monitorování a evaluace

Bílá kniha formulovala problém nevýhodnosti dvou proudů vzdělávání po 11. roce věku, který vyvolal diskusi. Ukázalo se, že řešení je politicky neprůchodné. Kurikulární reforma se považuje za jádro reformy. *Prof. Jiří Kotásek* vysoce ohodnotil ty, kteří na ní pracovali. Lze ji pokládat za úspěšné vytyčení směru, ale zatím není promítnuta do školské reality. Nezbytným článkem musí být monitorování a evaluace.

Zůstaly otevřené problémy:

- Fakulty připravující učitele nechápou, že vzdělávání učitelů musí být jiné než vzdělávání vědců. Narážejí na systém akreditace vzdělávacích programů.
- Neexistuje výzkum pro potřeby rezortu, který by byl nástrojem ovlivňování, což je v zájmu rozvoje školství neúnosné. Chybí přesná diagnostická šetření.

Bílá kniha neztratila svou myšlenkovou a stimulační funkci, shrnul *prof. Jiří Kotásek*. Je však nezbytný proces tvorby a implementace dokumentu do roku 2015.

Náměstek ministryně školství *PaedDr. Jaroslav Müllner* odpovídal na otázku, co se již realizuje a co

se ještě chystá. Ohodnotil, že Bílá kniha formulovala maticovou strukturu – šest strategických linií v horizontu pěti a více let. Bylo nutné připravit a projednat novou legislativu nejen v oblasti školské. Zákony o reformě veřejné správy přinesly změny kompetencí. Byl schválen školský zákon (561), zákon o pedagogických pracovnících (563) a zákon o ústavní výchově (109). Nyní je ve třetím čtení zákon o uznávání výsledků dalšího vzdělávání. Bylo přijato 30 podzákonných norem (vyhlášky, Rámcové vzdělávací programy). Tím se vytvářejí předpoklady k realizaci doporučení Bílé knihy.

Aktivity v jednotlivých strategických liniích:

- 1) *Realizace celoživotního učení pro všechny* – zpřístupňuje se terciární vzdělávání (loni přijato 90 000 studentů ze 120 000 uchazečů = 75 %).
- 2) *Přizpůsobování vzdělávacích a studijních programů potřebám života ve společnosti znalostí* – rámcové vzdělávací programy, v odborném vzdělávání (cca 70 návrhů).
- 3) *Monitorování a hodnocení kvality a efektivitu vzdělávání* – státní maturita, projekt Kvalita I a Kvalita II, PISA – zlepšení pozice ČR.
- 4) *Podpora vnitřní proměny a otevřenosti vzdělávacích institucí.*
- 5) *Proměna role a profesní perspektivy pedagogických a akademických pracovníků.*
- 6) *Přechod od centralizovaného řízení k odpovědnému spolořozhodování* – prolnutí s reformou veřejné správy. Systém se vyvíjí a funguje bez větších poruch.

Co se týče rozvojových programů, počátkem tisíciletí byly malé prostředky, dnes jsou dobré a po roce 2007 budou velmi dobré. Záleží ale na tom, jak se podaří čerpat finance na priority.

PhDr. Stanislav Minařík, vedoucí odboru školství Zlínského kraje, zdůraznil, že mluví za sebe a svých 25 let ve školství, nikoli za kraje. Řekl, že Bílá kniha iniciovala reformu školství jako mírný pokrok v mezích zákona. Dlouhodobý záměr kraje se zabývá všemi druhy škol, nejen krajskými, které spravuje. Jako načasovaný problém do budoucna vidí zrušení

pedagogických center v době, kdy učitelé v rámci kurikulární reformy potřebují vzdělávání. Kraje tento úkol nemohou v celé šíři z řady důvodů zabezpečit. Měl by se zvážít program v této oblasti v období 2007–2013.

Mgr. Karel Bárta, ředitel pilotní ZŠ Turnov, prezident Asociace ředitelů základních škol (AŘZŠ), zastupitel Turnova a Libereckého kraje, je také členem Rady vlády pro rozvoj lidských zdrojů. Konstatoval, že školství je v ní málo zastoupeno a doporučení Bílé knihy nejsou dostatečně reflektována. Řekl, že nebude optimistický, protože se setkává s řadou negativních jevů.

Deklarovaných 6 % podílu hrubého domácího produktu (HDP) na vzdělávání není splněno – skutečnost je 4,4 %. Chybí účelné využívání finančních prostředků. Nákladná administrativa (zpracování mezd, výkazy, statistiky) spotřebovuje peníze, které by měly být vynaloženy na vzdělávání. Ředitelé stráví většinu času výkazy, dotazníky, hlášeními a nemají dost času na řízení pedagogické činnosti. Vlivem decentralizace se rozrostly kontroly z města, z pověřené obce, z kraje, České školní inspekce a všichni kontrolují totéž.

Veřejnost i učitelé nejsou dostatečně informováni a Bílou knihu a její doporučení nemají v plné šíři ve vědomí.

Není znám ani Dlouhodobý záměr. Chybí mediální kampaň k Rámcovým vzdělávacím programům, nejsou zdůrazněny cíle vzdělávání a klíčové kompetence.

Základní školy trápí:

- nadměrná administrativa, nepřehledná a obtížně použitelná legislativa
- finance
- nesystémová pregraduální příprava učitelů (zamýšlejí se nad ní jen některé fakulty)
- evaluace
- postavení učitelů, platové ohodnocení
- chybí asistenti, pomocní učitelé, psychologové, speciální pedagogové, správci sítě

■ zhoršuje se kázeň a agresivita žáků

Cestou ke zlepšení může být zvýšení podílu HDP na vzdělávání a jeho účelné vynakládání, mediální podpora kurikulární reformy, další vzdělávání a profesní sdružování pedagogů.

Ing. Jaroslav Ponec, ředitel Střední odborné školy a Vyšší odborné školy Kopřivnice, předseda Unie školských asociací ČR – CZESHA, položil ve svém vystoupení celou řadu otázek, o kterých by se mělo debatovat. Například zda při tak hluboké změně v řízení a financování školství zvládá centrum při vytváření střednědobých a dlouhodobých koncepcí rozvoje svou novou roli? Má pro to vytvořen potřebný potenciál? Nezabývá se příliš operativou? Zvládá roli koordinátora také v oblasti odměňování a pokrývání provozních nákladů, což je velmi citlivý problém pro ředitele škol? Tam se nůžky mezi jednotlivými kraji rozvírají neuvěřitelným způsobem, protože kraje mají i další priority. V krajích se velmi liší míra autonomie škol v možnosti používat svůj majetek. Přitom právní subjektivita škol je významný prvek stabilizace naší školské soustavy.

Financování není vícedrožové. Zapojení podnikatelské sféry a dalších sociálních partnerů zůstává otevřeným problémem. Řešení bývá hledáno v přesunutí veškerých prostředků na úroveň krajů formou rozpočtového určení daní.

Změnu obsahu a cílů vzdělávání pokládá *Ing. Jaroslav Ponec* za jeden z přijatých principů. Důležitá je návaznost na další reformní kroky (např. na státní maturitu). Školní vzdělávací programy (ŠVP) by neměly být strašákem, ale legalizací profilace školy. Budovat klíčové kompetence je proces, metodický problém a výzva pro didaktiku.

Střední vzdělávání je u nás konzervativní systém a má některé rozdíly od zemí EU – např. menší podíl

všeobecného vzdělání a vysoké ambice odborného vzdělání. *Ing. Jaroslav Ponec* vyjádřil přesvědčení o nepotřebnosti přijímacích zkoušek. Problémem je i to, že škole přináší správní řízení obrovský nárůst administrativy.

K otázce hodnocení a řízení kvality upozornil na sebeevaluaci, která je pro školu příležitostí k analýze. Hodnocení by nikdy nemělo být nástrojem represe.

Stručný výčet některých myšlenek z diskuse:

- Chybí bilance přítomnosti.
- Bílá kniha je nejlepší dokument za 15 let. Nutno více diskutovat o vysokých školách.
- Téma setkání je rozsáhlé – zasloužilo by celodenní konferenci.
- Pro reformu nebyli osloveni a získáni učitelé. Mnozí nepochopili, že školní vzdělávací program (ŠVP) je jen nástroj a považují ho za cíl. Nedovedou vybrat minimum učiva. Nefunguje kaskádový model dalšího vzdělávání.
- Problém rozvírajících se nůžek ve vzdělávacích systémech a výsledcích vzdělávání v různých krajích může dokumentovat Ústav pro informace ve vzdělávání (ÚIV). Důsledky budou sociální i ekonomické. Při aktualizaci Bílé knihy je třeba se na tento jev soustředit.

Kontaktní adresa:

Učiteléské listy – Agentura STROM
 Dolomitová 8
 159 00 Praha 5
 Tel./fax: 257 940 236
 Jana Hrubá, šéfredaktorka Učiteléských listů
 E-mail: jana.hrub@ucitelske-listy.cz

- jhru -

